

Умарбекова А.А., Бабаназарова С.Ж.

**БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕП МЕНЕН ҮЙ-БҮЛӨНҮН
БИРДИКТҮҮ ИШ АРАКЕТИНИН ПЕДАГОГИКАЛЫК
ИЛИМДЕ ИЗИЛДЕНИШИ**

Умарбекова А.А., Бабаназарова С.Ж.

**ИССЛЕДОВАНИЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ СОВМЕСТНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ И СЕМЬИ**

A.A. Umarbekova, S.Zh. Babanazarova

**THE STUDY IN PEDAGOGICAL SCIENCE OF JOINT ACTIVITIES
OF ELEMENTARY SCHOOL AND FAMILY**

УДК: 37:370.182

Мугалимдердин ата-энелер менен иштөө маселеси бүгүнкү күндүн көйгөйлөрүнөн улам эле актуалдашып жаткан жери жок. Коомдук өнүгүштүн ар бир этабы мугалим – ата-эне кызматташтыгынын ар кандай проблемаларын жаратса, илимде да анын адекваттуу чечимин табуу аракеттери жасалып келген. Алсак, мектептеги окуу-тарбия процессинин ийгилиги үй-бүлө тарбиясына көз каранды экендигин баамдап, ата-энелерге баалуу ой-пикирлерин айтышкан белгилүү педагогдор Я.А. Коменский, И.Г. Песталоцци, А. Дистервег, К.Д. Ушинский, Н.К. Крупская, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинскийдин эмгектери баалуу. Алар үй-бүлөлөрдүн жекече өзгөчөлүктөрүнө жана социалдык мүнөзүнө көңүл буруп, үй-бүлөдө баланы тарбиялоонун жагымдуу шарттарын аныкташкан. Жогорудагы окумуштуулардын теориялык изилдөөлөрүнөн чыккан айрым тыянактарга көңүл буруп, үй-бүлөдө баланын окуу иштерин уюштуруу жана ага көмөк көрсөтүү боюнча мектеп менен ата-энелердин, ата-эне менен баланын биргелешкен иш аракеттериндеги абалды билүүгө аракет жасадык.

Негизги сөздөр: *үй-бүлө тарбиясы, бирдиктүү иш аракеттер, үй-бүлө, мектеп, психологиялык өзгөчөлүктөр, физиологиялык өзгөчөлүктөр, эне тили китеби, уюштуруу, үй-бүлөлүк окуу, педагогикалык билимдер, ата-энелер.*

Проблема работы учителей с родителями актуализируется не только из-за насущных проблем современности. Каждый этап развития общества рождает различные проблемы сотрудничества учитель – родители, и в науке тоже делаются попытки их адекватного решения. К примеру, обозначив, что успех учебно-воспитательного процесса школы зависит от семейного воспитания, важное значение имеют труды известных педагогов, таких как Я.А. Коменский, И.Г. Песталоцци, А. Дистервег, К.Д. Ушинский, Н.К. Крупская, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, в которых даны ценные советы и мнения родителей. Они, обращая пристальное внимание на индивидуальные особенности и социальный характер семьи, определили благоприятные условия воспитания ребенка в семье. Обращая внимание на некоторые выводы теоретических исследований указанных выше ученых, мы постарались определить состояние совместной деятельности школы и родителей, родителей и детей по оказанию помощи и организации учебной деятельности ребенка в семье.

Ключевые слова: *семейное воспитание, совместная деятельность, семья, школа, психологические особенности, физиологические особенности, книга родное слово, организация, семейное чтение, педагогические знания, родители.*

The problem of teachers' work with parents actualizarea not only because of the pressing problems of today. Each stage of the development of society gives rise to various problems of cooperation teacher-parents, and in science, too, attempts are being made for their adequate solution. For example, denoting that the success of the educational process of the school depends on family education, the importance of works of the famous teachers, such as J.A. Comenius, I.G. Pestalozzi, A. Diesterweg, K.D. Ushinsky, A.S. Makarenko, V.A. Sukhomlinsky, in which are given valuable advice and opinions of parents. They, paying close attention to the individual characteristics and social character of the family, determined favorable conditions for the child's upbringing in the family. Drawing attention to some conclusions of theoretical studies of the above scientists, we have tried to determine the state of joint activities of the school and parents, parents and children to assist and organize the educational activities of the child in the family

Key words: *family education, joint activities, family, school, psychological features, physiological features, book native word, organization, family reading, pedagogical knowledge, parents.*

Белгилүү педагог ойчулдар байыртадан эле мектептик жана үй-бүлөлүк тарбиянын бирдиктүүлүгүнө көңүл бурушкан. Чет өлкөлүк белгилүү педагогдор Я.А.Коменский, И.Г.Песталоцци, А.Дистервег, К.Д.Ушинский, А.С.Макаренко, В.А. Сухомлинский өз эмгектеринде мектептеги окуу-тарбия процессинин ийгилиги үй-бүлө тарбиясына көз каранды экендигин баамдап, ата-энелерге үй-бүлөдө баланы кантип окутуп тарбиялоо жөнүндөгү баалуу ой-пикирлерин айтышкан.

Чех элинин улуу педагогу, гуманист Ян Амос Коменский үй-бүлө тарбиясынын теориясын биринчилерден болуп иштеп чыккан. Ал «Улуу дидактикадагы» идеяларды өнүктүрүү менен мектепке чейинки балдарды тарбиялоо ишине арналган энелер үчүн «Эне мектеби» [1] деп аталган эмгегин жазган. Анда өсүп келе жаткан муундарды окутуп тарбиялоо системасынын биринчи жана негизги бөлүгү катары баланы үй-бүлөдө эрте жаш курагынан баштап окутуп жана тарбиялоо керектигин белгилеп, өзүнүн баалуу ойлорун айтат.

Автордун баланын кебин өстүрүү боюнча берген көрсөтмөлөрү баалуу. Ал энелерге балага үч жашка чейин айрым тыбыштарды жана сөздөрдү

туура айтууга үйрөтүү кеңешин берген. Ал эми төрт, беш жана алты жашта балага суроолорду берүү менен, алардын жоопторунда так жана туура байланыштуу кептин болушун талап кылат.

Коменскийдин негизги тезистери бүгүнкү күндө да өзүнүн баалуулугун жоготкон жок. Ал үй-бүлөдө баланы тарбиялоо ишинде эненин ролуна өзгөчө маани берген. Эне өз баласын терең түшүнөт, анын өзгөчөлүгүн жана мүнөзүн жакшы билүү менен педагогдун жетекчилиги аркылуу баланын жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрө алат. Демек, билим – тарбия берүү системасында педагогдун эненин катышуусуз жүргүзгөн иш-аракети натыйжасыз болоорун белгилеп, улуу чех педагогу балдарды тарбиялоо ишинде үй-бүлө менен мектептин бирдиктүү иш аракетинын зарылдыгын эске алган. Мында баланын мектептеги окуу ишине коюлган талаптар да ата-энеге түздөн түз тиешелүү экендигин белгилеген.

Белгилүү Швейцариялык педагог, ойчул И.Г. Песталоцци «Метод» деген эмгегинде адамдын таанып билүүсү сөзү аркылуу кабыл алуудан так түшүнүккө бара тургандыгын айтат. Ал «Менин эң маңыздуу көз карашымдан чыккандар төмөнкүлөр: адамдын жаратылышты сезим аркылуу кабыл алуусу окутуунун бирден-бир акыйкаттуу фундаменти болуп саналат, демек сезим аркылуу кабыл алуу адамдык таанып билүүнүн бирден-бир негизи», - деп белгилеген [2]. Ал эми баланын алгачкы таанып билүүлөрү эненин жардамы аркылуу ишке ашаарын эч ким тана албайт. Эне гана баланы жаратылыштагы өзгөрүүлөргө ылайык туура тарбиялай алат. Баланын төрөлгөн убактысы – тарбиялоонун башталышы. Ошондуктан ал үй-бүлөдө алгачкы баланы тарбиялоонун милдетин, мазмунун аныктап, методикасын иштеп чыккан.

Песталоцци үй-бүлөдө баланы окутуу боюнча энелерге методикалык сунуштарды берген. Табият адамдын өнүгүүсүндө табигый каражаттарды – тилди, сүрөт тарта билүүнү, жаза билүү, саноону жана ченөөнү тартуулаган. Окутуу иши ушул каражаттарды колдонуу менен ишке ашат. Балада алгачкы үндөрдүн чыга башташы, анын сөзү органдары аркылуу бир нерсени кабыл алып, түшүнө баштагандыгынан кабар берет. Андыктан, баланын кебин өстүрүү үчүн, андагы болгон билимдерди тил менен байланыштырып кеңейтебиз. Тил баланын сөзү органдары аркылуу кабыл алган нерселерин так аныктайт. Мында окутуу эки түрдө жүргүзүлөт. «...биринчисинде буюмдардын аты айтылып, андан кийин буюм менен тааныштырат, экинчиси тескерисинче буюм менен тааныштырып, андан кийин аты айтылат» Песталоцци экинчи жолду туура деп эсептейт [2, 328-б.].

Немец педагогу А.В. Дистервег «Немец мугалимдерине билим берүүгө жетекчилик» деген эмгегинде окутуунун өнүктүрүүчүлүк жана тарбия берүүчүлүк идеясын теориялык жактан негиздеген. Ал тарбия процессин уюштурууда үч принципти колдонуу керек деп эсептейт: алар - жаратылышка ылайыкташуу, маданиятка ылайыкташуу жана өз чыгар-

мачылыгына карап тарбиялоо. Баланын физиологиялык жана психологиялык өзгөчөлүктөрүн өздөштүргөн мугалим гана анын ар тараптуу өнүгүүсүн камсыз кыла ала тургандыгын айткан.

XIX кылымдын экинчи жарымында элге билим берүүнүн прогрессивдүү ишмерлери К.Д. Ушинский, И.Н. Ульянов, Н.А. Корф, В.М. Водовозов, В.П. Вахтеровдор үй-бүлө жана мектептин байланыштуулугу жөнүндөгү проблеманы андан ары өнүктүрүшкөн.

К.Д. Ушинский падышачылык Россиянын шартында, элементардык мектептердин саны аз болгон мезгилде үй-бүлөдө энени тарбиячы гана эмес, өз балдарынын мугалими катары көргүсү келген. Ал «Эне тили» (1-бөлүм), «Эне тилин» окутууга жетекчилик деп аталган окуу колдонмолорун үй-бүлөдө 8-10 жаш куракка чейинки балдарды окутуп жана тарбиялоого пайдаланса болот деп эсептеген. Анда ата-энелер жана мугалимдер үчүн эне тилин окутуунун педагогикалык негиздери, максаты жана милдети, методикалык сунуштамалар берилген.

К.Д. Ушинскийдин тарбиячы-педагогдор жана ата-энелер арасында педагогикалык билимди кеңири жайылткандыгы бирден бир негизги камкордук. «Тарбиялоо искусствосу өзүнчө өзгөчөлүккө ээ. Ал баардыгына тааныш жана түшүнүктүү, кээде оңой эле иш сыяктуу сезилет – эгерде адам аны менен теориялык жана практикалык жактан таанышса – ал андан да түшүнүктүү жана оңой туюлат. Тарбия иши чыдамкайлыкты талап кылат, ал үчүн тубаса талант жана шык керек деп ойлошот, бирок көпчүлүк адамдар чыдамкайлык, тубаса талант жана шыктан тышкары да атайын билимдер керек экендигине ынанышат» [5].

К.Д. Ушинский жалпы билим берүүчү мектепте эне тили негизги предмет болушу керек деген ойду өнүктүргөн. «Эне тилди өздөштүрүү менен, деп жазган ал, бала сөздөрдү гана өздөштүрбөстөн, аларды ажыратып жана түрүн өзгөрткөндү, чексиз көптөгөн түшүнүктөргө, предметтерди таанууга, көптөгөн ой-лорго, сезимдерге, көркөм образдарга, логикага жана тилдин философиясына ээ болот» [5, 112-б.].

«Эне тили» китебинин негизги максаты – окууну жаны баштагандарга жардам берүү жана өзгөчө алгачкы окутуу эмгегинде энелердин ишин жеңилдетүү болгон. «Эне тилин» окутуунун методикасы үч бөлүктөн турган:

- 1) Окутуу жана жазуунун алгачкы сабактары.
- 2) Ой жүгүртүүнү өнүктүрүү үчүн окуу жана жазуу боюнча көнүгүүлөрдүн материалдары.
- 3) Нравалык аңгемелер [5].

Өз учурунда «Эне тили» окуу китебине жакшы ой пикирлер мугалимдер тарабынан гана эмес, ата-энелер тарабынан да айтылган.

Белгилүү педагогдор Я.А. Коменский жана И.Г. Песталоцци алгачкылардан болуп баланы мектепке даярдоо үчүн үй-бүлөдө ага зарыл болгон билим-тарбияларды берүү керектигин сунуштаган болсо, педагогиканын тарыхында биринчилерден болуп К.Д. Ушинский мектепте элементардык билим берүүгө мугалимдер менен катар ата-энелерди тарта билген-

дигинде. Ал үй-бүлөдө баланы окутуп-тарбиялоо ишинде эненин ролун жогору баалаган. Эненин билимин жогорулатуу, ага окутуу жана тарбиялоо боюнча методикалык сунуштарды берүү ошол мезгилде эле негизги максат болгондугун, ал проблема бүгүнкү күндө да актуалдуу экендигин тана албайбыз.

А.С. Макаренконын эмгектери да үй-бүлө тарбиясынын проблемаларына өзгөчө салым кошкон. Ал баарыдан мурда ата-энелерди тарбиянын максатын жана методун билүүгө чакырган [3]. Демек, окутуу ишинде да ата-энелер окутуунун максатын, мазмунун жана методун жакшы билүүсү керек. Бул жөнүндөгү пикирлер педагогикалык адабияттарда аз кездешет. Окутуу иши мектептин милдети катары каралып, ата-энелер бул иште өздөрүн билимсиз сезишет жана өздөрүн обочо кармашат. Бирок башталгыч класстын ата-энелеринин баланы окутууга толук мүмкүнчүлүктөрү бар. Ал ата-энелердин каалоолору аркылуу ишке ашат. Ошондуктан А.С. Макаренко «Тарбиялоонун эң биринчи жана башкы методу – ата-энелердин өзүнө койгон талабы, өз үй-бүлөсүн сыйлоосу, баланын ар бир кадамына ата-энелик көзөмөл», - деп белгилеген [3, 246-б.].

В.А. Сухомлинский ата-энелерге педагогикалык агартуу иштерин жүргүзүүнү өзүнүн көп жылдык талыкпаган ишинде ийгиликтүү жолго коё алган. Ал Павлыш орто мектебинде уюштурулган элдик университетте ата-энелер үчүн педагогика жана психологиялык билимдер боюнча лекцияларды окуган, окутуу методдорун талдоо жана окуучулардын үй-тапшырмаларын аткаруусуна көзөмөл жүргүзүү боюнча конференцияларды уюштурган. Ата-энелер күнүндө аларды сабактарга катыштырып, балага окуу ишинде кандай жардамдарды берүү керектиги жөнүндө конкреттүү кеңештерди берген.

Ал педагогикалык агартуу иштерин теориялык билимдер менен чектебестен, үй-бүлөдө балдарды окутуу боюнча практикалык кеңештерди жана сунуштарды берип турган. Сабактар проблемалык кырдаалдарды анализдөө, иштиктүү оюндар түрүндө өткөрүлгөн. Лекция, аңгеме, доклад, конференциялардан тышкары ата-энелер менен жекече иштер алып барылган.

В.А. Сухомлинский «Ата-энелердин педагогикалык маданияты жөнүндө» эмгегинде мектептин алдындагы зор милдетти – окуучулардын билим сапатын көтөрүү милдетин чечүүдө ата-энелерди бул

ишке активдүү жана пландуу түрдө катышууга тартуу керектигин айткан.

Педагог үй-бүлө тарбиясынын ролун жогору баалаган, ал «кандай гана мыкты билим берүүчү мекеме болбосун, ата-энелер балдарды тарбиялоонун негизги чеберлери. Ата-энелердин педагогикалык мүмкүнчүлүктөрүнө ишенүү менен мугалимдер алар менен ынтызаарлыкта иш алып барса, аларга илимий билимдерди берсе, биздин жасаган педагогикалык иш аракетиниз жанданып, өз натыйжасын берет» [4], - деп айткан.

В.А. Сухомлинскийдин мектепте окуучулардын билим сапатына көтөрүүгө жасаган иш аракеттерин мектеп тажрыйбасында мугалимдер гана пайдаланбастан, ата-энелер да пайдаланууга тийиш. Биздин көз карашыбызда үй-бүлө баланын мектепке чейинки мезгилдеги өнүгүүсүн камсыз кылуу менен гана чектелбестен, кенже мектеп курагында да баланын дүйнө таанымын, сөз байлыгын андан ары да жаратылыш менен байланыштырып өнүктүрсө болот. Мында ата-эне, мугалим сыяктуу эле баланы жаратылыштын кооздугун байкоого, аны сүрөттөдө тилибиздин баалуу сөз берметтерин колдонуп айтып берүүгө үйрөтө алат. Айыл жергесинде жашаган үй-бүлөлөрдө мындай мүмкүнчүлүктөр өтө эле көп. Окуу эмгегинин ийгилиги сөз, сөздүн маанисин түшүнө билүү менен тыгыз байланышкандыктан, окуу материалындагы сөздөрдү, сүйлөмдөрдү туура түшүнүп окууга үйрөтүү, түшүнбөсө түшүндүрүп берүү ата-энелердин балдарга берген биринчи жардамы. Демек, улуу педагогдордун эмгектеринде окуу ишине карата айтылган баалуу ойлорго таянып, ата-энелер менен иш алып барууну өркүндөтүүгө болот деп эсептейбиз.

Адабияттар:

1. Коменский Я.А. Материнская школа. Сочинения [Текст]: в 2 т. / Я.А. Коменский. - М., 1982. - Т.1. - С. 229-237.
2. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие [Текст] / Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джурицкий. - М.: Педагогика, 1989. - 60 с. - 323с.
3. Макаренко А.С. Книга для родителей [Текст] / А.С. Макаренко. - М.: Педагогика, 1988. - 245 с.
4. Сухомлинский В.А. О Педагогической культуре родителей. Избранные педагогические сочинения [Текст]: в трех томах. Т.3. / В.А. Сухомлинский. - М: Педагогика, 1981. - 422 с.
5. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения в 2-х томах. - Т.1. [Текст] / К.Д. Ушинский. - М.: Педагогика, 1974. - 229 с.

Рецензент: к.пед.н., доцент Конгайтиева З.А.